

# Memlûk Kaynaklarında Türk Dilinden Geçen Kelimelerde Meydana Gelen Anlam ve Yazı Değişiklikleri<sup>1</sup>

## Muhammed Akif \*

\*) Sorumlu Yazar, Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri bölümü, Diyarbakır, Elmek: m.ajghif@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0719-7454.

## Mustafa Kayapınar

\*) Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Sivas, Elmek: mustafakayapınar@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0001-9547-277X.

## Özet

Bu çalışma, Memlûk dönemi Arapça kaynaklarındaki Türkçe alıntı kelimelerin anlamsal ve yazımsal dönüşümlerini incelemektedir. Emir Bedreddin Bektaş'ın *Tarihü'l-Fahiri* adlı eserinden derlenen kelimeler bir veri setine dayanan araştırma, 1260 Ayn Calut zaferi sonrası yoğunlaşan Türk-Arap etkileşimini temel alır. İnceleme sonucunda, kelimelerin çoğunun özgün anlamını koruduğu ancak *atabek*, *sancak* ve *tablakhane* gibi askerî-idarî terimlerde yerleşmeye bağlı anlam kaymalarının yaşandığı tespit edilmiştir. Yazımsal açıdan ise Türkçe kelimelerin Arapça fonetiğine uyarlanması sürecinde; harf değişimleri (te/tü dönüşümü gibi), ses düşmeleri, dişilik eki eklenmesi ve kelimelerin Arapça çoğul kalıplarına sokulması gibi yapısal değişiklikler saptanmıştır. Sonuç olarak bu değişimlerin, kültürel temasın doğal bir neticesi olduğu ve Türkçe unsurların Arapça dil bünyesine ses, yazım ve anlam bakımından başarıyla bütünleştirildiği ortaya konmuştur.

## Anahtar sözcükler

Arapça, Türkçe, Memlûk Dönemi, Alıntı Kelimeler, Anlam Değişiklikleri, Yazım Değişiklikleri.

Geliş Tarihi: 29 Ekim 2025, Düzeltme Tarihi: 5 Şubat 2026, Kabul Tarihi: 15 Şubat 2026

<sup>1</sup> Bu çalışma, “Memlûk Döneminde Araplaşmış Türk Tarihçilerinin Eserlerinde Türkçe Kelimeler: Tarihü'l-Fâhîrî Örneği” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

## Changes in Meaning and Spelling of Words in Turkish Language in Mamluk Sources

Avrasya Terim Dergisi

Year: 2026,

Volume: 14, Issue: 1,

Pages: 41 – 55

### Muhammed Akif \*

\*) Corresponding Author, Dicle University, Faculty of Theology, Department of Basic Islam Sciences, Diyarbakır, email: m.ajghif@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0719-7454.

### Mustafa Kayapınar

\*) Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Department of Basic Islam Sciences, Sivas, email: mustafakayapınar@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0001-9547-277X.

### Abstract

This study examines the semantic and orthographic transformations of Turkish loanwords in Arabic sources during the Mamluk period. Based on a dataset compiled from Emir Badr al-Din Baktash's *Tarih al-Fabiri*, the research focuses on the intensified Turko-Arabic interaction following the 1260 victory at Ain Jalut. The analysis reveals that while most words retained their original meanings, significant semantic shifts and localizations occurred in military and administrative terms such as *atabeg*, *sanjak*, and *tablakhane*. Orthographically, the study identifies structural adaptations to Arabic phonology, including letter substitutions (e.g., 'te' to 'ta'), elisions, the addition of feminine suffixes, and the application of Arabic plural patterns to Turkish roots. Ultimately, these changes are characterized as natural results of cultural contact, demonstrating the successful phonetic, orthographic, and semantic integration of Turkish elements into the Arabic linguistic structure.

### Keywords

Ancient Turkish Belief Systems, Buddhism, Uyghur Buddhist Terminology, Qur'an Translations, Islamic Terms.

## 1. Giriş

Memlûk Devleti'nin Mısır ve Şam'daki gerçek tarihi, Moğollara karşı kazanılan Ayn Câlût Savaşı'ndan sonra başlamış ve bu zaferle birlikte Arap kültürü ile Türk kültürü arasında yeni bir etkileşim dönemi başlamıştır. Bu dönemde telif ve yazım faaliyetlerinin yoğunluğu sayesinde, Türkçeden Arapçaya pek çok kelime geçmiştir; dönemin yazarları da bize hayatın çeşitli yönlerini kapsayan sayısız eser ve ansiklopedi bırakmıştır.

Bu çalışma, Memlûk döneminde Türkçeden Arapça kaynaklara geçmiş alıntı kelimelerde görülen anlam ve yazım değişimlerini incelemektedir. Çalışmanın malzemesi, Tarihü'l-Fâhirî adlı eserden derlenen Türkçe kökenli kelimelerden oluşmakta, ardından bunlar Memlûk dönemi kaynakları genelinde takip edilmektedir.

Çalışma, özet ve girişin ardından önce Memlûkleri kısaca tanıtmış, onların iktidara geliş süreçlerini ve İslam dünyasının liderliğini nasıl üstlendiklerini ele almıştır. Ardından Memlûk toplumu üzerinde durulmuş, burada Arapça ile Türkçe arasındaki dilsel temas ve etkileşim ortaya konulmuştur. Daha sonra bu araştırmaya kaynaklık eden Fâhirî tanıtılmış ve neden özellikle Tarihü'l-Fâhirî'nin tercih edildiği açıklanmıştır.

Çalışmanın devamında söz konusu kelimelerdeki değişimler önce anlam bakımından, ardından yazım açısından ele alınmıştır. Son bölümde ise ulaşılan temel sonuçlar özetlenmiştir.

### *Memlûkler*

Memlûkler, İslam dünyasının doğusunda özellikle Mısır ve Şam'da, siyasî karışıklık dönemlerinde hükümdarların birbirleriyle olan mücadelelerinde dayandıkları beyaz kölelerdi. Hükümdarlar küçük yaşta satın aldıkları bu köleleri askerî ve siyasî eğitimle yetiştiriyor, kendilerine bağlı birer asker haline getiriyorlardı.<sup>2</sup>

<sup>2</sup> Kâsim 'Abduh Kâsim. *Aşr Salâtin al-Mamalik* (al-Kâhira: Dâr al-Şurûk, 1994), 7.

<sup>3</sup> Kâsim, *al-Mamalik*, 7.

Memlûklerin nüfuzunun artmasında en önemli rol, Sultan es-Sâlih Necmeddin Eyyûb (637-647/1239-1249)'a aittir. O, çok sayıda memlûk satın almıştı. Bu memlûkler; Türk, Moğol, Sakaliba, İspanyol, Alman ve Çerkes unsurlardan oluşuyordu. Bununla birlikte, Memlûk Devleti'nin ilk döneminde çoğunluk Kıpçak ve Kafkasya kökenliydi; ikinci dönemde ise büyük oranda Çerkeslerdi.<sup>3</sup>

Haçlılara karşı verilen mücadele sırasında Sultan es-Sâlih'in ölümü üzerine eşi Şeceretü'd-Dür idareyi üstlendi. Tahta küçük yaşta geçen Turan Şah ile çatışmaya girdi ve bu mücadele onun ölümüyle sonuçlandı. Ardından Şeceretü'd-Dür, Memlûk tahtına çıkan ilk kadın hükümdar oldu.<sup>4</sup>

Memlûklerin Mansûre Savaşı'nda Haçlılara karşı kazandıkları zafer doğuşlarının bir işareti sayılacaksa, Ayn Câlût Savaşı onların İslam dünyasının savunucusu bir devlet olduklarını kesinleştirmiştir. Ancak başlangıçta meşru hükümdar olarak tanınma konusunda sıkıntılar yaşamışlardır. Eyyübîler onların iktidarını reddetmiş, birçok Arap kabilesi de ayaklanmış. Nihayet, bugün Mısır'ın Şarkiyye vilayetinde bulunan Salihyye yakınlarında yapılan savaşta Eyyübîler yenilgiye uğratılmış ve bu sorun askerî olarak çözülmüştür.<sup>5</sup>

Siyasal meşruiyet meselesi ise Sultan Zâhir Baybars (ö. 1277) tarafından çözüme kavuşturulmuştur. O, 659/1261 yılında Kahire'de, Abbâsî halifesi Nasır li-Dinillah'ın oğlu Ahmed'i halife ilan ettirmiştir. Ardından halife, Sultan Zâhir Baybars'a bir menşur (taklîd) vermiş ve böylece Memlûk sultanlarının iktidarı dinî açıdan da meşrulaştırılmıştır.<sup>6</sup>

### *Memlûk Toplumu*

Memlûk döneminde Arapça ile Türkçe arasındaki etkileşimin mahiyetini kavrayabilmek için, öncelikle dönemin toplum yapısını tanımak gerekir.

O dönemde Memlûk sultanları, iktidarlarını iki kanada dayandırmışlardı: bunlardan biri askerî gücü ve sultanın memlûkleri tarafından

<sup>4</sup> Kâsim, *al-Mamalik*, 8; Muḥammad Suhayl Ṭakkûsh, *Tarihü al-Mamalik fî Mişr wa'sb-Şam* (al-Kâhira: Dâr al-Nafâis, 1997), 26-27.

<sup>5</sup> Kâsim, *al-Mamalik*, 8.

<sup>6</sup> Kâsim, *al-Mamalik*, 9.

## Araştırma makalesi

temsil ediliyordu; diğeri ise sultanların özellikle önem verdikleri dinî meşruiyet cephesiydi.

Bu toplumsal yapı temelde iki ana sınıfa ayrılıyordu: yönetenler ve yönetilenler. Yöneten sınıfı; sultan, onun askerî ve idarî kanadıyla birlikte devlet aygıtı oluşturuyordu. Yönetilenleri ise Mısırlı halk tabakası teşkil ediyordu. Bununla birlikte, yönetici sınıfın çevresinde, dönemin Mısır hayatında önemli roller üstlenen bazı gruplar da yer alıyordu. Bunlar arasında, dîvânî, idarî, malî ve kazâî görevleri yürüten kalem sahipleri; ayrıca fakihler ve âlimler, yani “ehlü'l-‘imâmê” veya “mute‘ammimûn” diye adlandırılan kesimler bulunmaktaydı.<sup>7</sup>

Mısır’da doğan memlûk çocuklarına ise “evlâdü’n-nâs” denilmekteydi. Bunların toplumsal statüsü memlûklerin altında bulunuyor, siyasî ve askerî hayattan uzak tutuluyorlardı. Bununla birlikte bir kısmı kültürel hayata katılmış, dönemin ilmî ve entelektüel faaliyetlerinde önemli roller üstlenmişlerdi.<sup>8</sup>

Bu sistem içinde, özellikle dışarıdan getirilen memlûklerin devletin en yüksek görevlerini işgal etmeleri, onları idaresini yürüttükleri toplumdan sosyal bakımdan tecrit etmişti.<sup>9</sup> Bu toplumsal tecrit, dönemin diline de yansımıştı. Zira dil, toplumsal bir olgu olup toplumla etkileşim içindedir ve toplumsal tabakalar arasındaki ilişkileri yansıtır.

İki veya daha fazla dilin – hatta aynı dilin iki lehçesinin – temas hâlinde olması, kaçınılmaz olarak karşılıklı etkilenmeye yol açar. Dilsel alışverişin boyutu ise, temas imkânlarının yoğunluğu ile doğru orantılıdır. Aynı bölgede yaşayan iki halkın arasındaki iletişim veya yabancı unsurların bölgeye göç etmesi bu etkileşimi artırır.<sup>10</sup>

Buna bağlı olarak, Memlûk döneminde Mısır toplumunda iki baskın dil vardı: biri, saray

çevresinde ve çoğu Arapça bilmeyen Memlûk emirleri arasında hâkim olan Türkçe; diğeri ise halk tabakaları arasında kullanılan Arapça idi. Bu durum, iki dil arasında doğrudan bir temas meydana getirmiştir. Bunun sonucu olarak çok sayıda Türkçe kökenli isim, terim ve kelime Arapçaya girmiştir.<sup>11</sup>

Üstelik Türkçe, yalnızca kendi söz varlığını değil, Memlûklerin köken çeşitliliği ve Moğol göçleri sebebiyle Farsça ve Moğolca unsurları da Arapçaya taşımıştır.<sup>12</sup> Daha sonraki dönemlerde ise, Osmanlı aracılığıyla Türkçe üzerinden Fransızca ve İtalyanca kökenli kelimeler de Arapçaya girmiştir.<sup>13</sup>

Bütün bu unsurlar, dönemin yazarları ve tarihçileri tarafından, kaleme aldıkları kapsamlı eser ve ansiklopediler aracılığıyla kaydedilmiştir. Ancak bu kaynaklar Arapça yazıldığı için, Türkçe kökenli kelimeler bu metinlerde ses, yazım ve anlam bakımından çeşitli değişikliklere uğramıştır.

## 2. El-Fâhirî ve Tarihi

El-Fâhirî, Şirazî’nin ölümünden sonra 738/1337 yılında görevlendirilmiş olan Prens Badrû’d-Dîn Bektâş el-Fâhirî’dir. Ardından el-Ceyyüşü’l-Mansûre ve el-Memlûkîyye’l-Sultanîyye birliklerinin reisliğini üstlenmiştir. Görünüşe göre bu görevlerden önce, beş kişi ile Tablukhâne emirliğini yürütmekteydi; ancak cüyüş nâibi olarak atanmasıyla rütbesi yükselmiş ve on kişi emirliği konumuna gelmiştir.<sup>14</sup>

Tadmurî, el-Fâhirî’den bahseden herkesin ona övgüde bulunduğunu belirtir; Eş-Şucaî’ye göre el-Fâhirî, yumuşak huylu ve iyi niyetli bir kişiydi.<sup>15</sup> Es-Safedî ise şöyle der: “Badrû’d-Dîn daima iyi niyetli ve insanlara iyilikte bulunan biriydi”.<sup>16</sup> İbn Hacer, el-Fâhirî için şöyle kaydeder: “Bektâş, Mısır’daki nükâb reisi, et-Tekî’l-Vâsîti’den<sup>17</sup> rivayet

<sup>7</sup> Bkz. Kâsim , *al-Mamalik*, 10-16.

<sup>8</sup> Bkz. Kâsim , *al-Mamalik*, 10-16.

<sup>9</sup> Bkz. Kâsim , *al-Mamalik*, 16-18.

<sup>10</sup> Salaheddin Muhammad Nuvar, *Tavâif al-Muğhulîyya fî Mısır* (İskenderiye: Menşeatü’l-Maarif, t.y.), 133.

<sup>11</sup> Kâsim , *al-Mamalik*, 16.

<sup>12</sup> Abdurrahim, F., *Mu‘cam al-Dakbil fî al-Luğa al-Arabîyya al-Hadîtha ve Labacatüha* (Şam: Dar al-Kalem, 2011), 8; Nuvâr, al-*Ṭavâ’if al-Mughulîyya*, 134-141.

<sup>13</sup> ‘Abd al-Rahîm, *Mu‘cam al-Dakbil*, 8.

<sup>14</sup> Badrû’d-Dîn Bektâş al-Fâhirî, *Tarihü’l-Fâhirî*, thk. ‘Abd es-Salâm Tadmurî (Beyrut: el-Mektebe el-‘Asriye, 2010), 1/17-18.

<sup>15</sup> al-Fâhirî, *Tarihü’l-Fâhirî*, 1/ 19.

<sup>16</sup> Halil b. Aybek es-Safedî, *Ajânü’l-‘usr ve a’vânü’l-n-nasr*, thk. Ali Ebû Zeyd ve âhâr (Dimaşk: Dârü’l-Fîkr, 1998), c.1, s.699.

<sup>17</sup> Hanbelî fakihî İmam Takiyyüddîn İbrâhîm b. Ali b. Ahmed b. Fadl el-Vâsîti, yüksek isnad ve çok sayıdaki rivayetleriyle temayüz etmiştir. 692/1293 yılında vefat etmiştir. Bkz: al-Fâhirî, *Târihu’l-Fâhirî*, 19.

almış ve hadis aktarmıştır<sup>18</sup>. Bu, onun hem mütehaddis (hadis rivayetçisi) olduğunu hem yazısının düzgün olduğunu hem de askerî mevkiini göstermektedir. El-Fâhirî 745/1344 yılında vefat etmiştir.<sup>19</sup>

## 2.1. Tarihü'l-Fâhirî

Tarihü'l-Fâhirî, bu çalışmanın temel malzemesini oluşturan eserdir. Çalışmada incelenen Türkçe kökenli kelimeler bu kitaptan alınmıştır. Bu eserin seçilme sebepleri şunlardır:

✓ Eser, elimizdeki kaynaklar arasında orta büyüklükte bir kelime hazinesine sahipti; bazı eserler dönemin kelimelerinin çoğunu kaydetmezken, bazıları çok büyük ve fazla kelime içeriyordu.

✓ El-Fâhirî'nin eseri, özellikle en-Nücum ez-Zâhire ve Kenzü'd-Durr gibi eserlerle kelime bakımından örtüşmekte, bu sayede birçok kaynakla ortak kelimeler sunmaktaydı.

✓ Fâhirî'nin Memlûk Devleti'ndeki görevi, onu dönemin resmi diline ve özel sınıfın kullandığı kelimelere hâkim kılmıştır.

✓ Eserin tarih anlatım tarzı, olayları zaman sırasına göre aktarmakta, dönemin öne çıkan kişiliklerinin hayatını, hükümdarlık yıllarını ve önemli olayları, özellikle askerî fetihler ve yapı faaliyetleri detaylı şekilde kaydetmektedir.

✓ El-Fâhirî, ayrıca yüksek idari mevkilere sahip kişileri zikretmiş, Eyyûbîler dönemine kısa bir bakış attıktan sonra Memlûk tarihini ayrıntılı biçimde aktarmıştır.

✓ Memlûklerin Rodos adasında yaşayan Haçlılarla ilişkilerini, İslâmî cihad faaliyetlerini, ekonomik durumu, siyasi entrikaları, Arap kabileleriyle ilişkiler ve Fars, Kıpçak ve Bizans İmparatorluğu ile temaslarını anlatmıştır.

✓ Eserin ilerleyen bölümlerinde Askelon ve Trablus şehirleri incelenmiş, Mısır ve Şam'daki Memlûk bölgelerinin iklimsel değişiklikleri ele

alınmıştır. Ayrıca, Fars Moğolları devleti ile ilgili bir bölüm de bulunmaktadır.<sup>20</sup>

## 3. Türkçeden Gelen Yabancı Kelimelerde Anlam ve Şekil Bakımından Meydana Gelen Değişiklikler

Araştırmanın temel malzemesini oluşturan kelimeler, özel adlar, yer adları ve terimler arasında çeşitlilik göstermektedir. Bu kelimelerin kökenleri de Farsça, Moğolca, Türkçe ve Arapça gibi farklı dillere dayanmaktadır. İnceleme iki bölüme ayrılmıştır: birincisi anlam (semantik) yönünden, ikincisi ise yazı şekli (grafik) yönündendir.

### 3.1. Anlam Yönünden

Anlam bakımından kelimelerde büyük bir değişikliğe rastlanmamıştır. Zira anlam değişimleri genellikle terimlerde meydana gelir; araştırmada ele alınan terimlerin çoğu askerî ve idarî niteliktedir. Bu terimlerin büyük bir kısmı Memlûk döneminde kullanılmış, daha sonra ise ortadan kalkmıştır. Ancak bazıları Arap dünyasında bazı ailelerin unvanı olarak yaşamaya devam etmiştir.

Bununla birlikte anlam değişimine uğrayan bazı kelimeler tespit edilmiştir. Örneğin:

"طَبْلَخَانَة" "Tablhâne" kelimesi "davul ve müzik aletleri evi" anlamına gelir. Eyyûbî döneminde önceleri ordunun kullandığı davul ve boruların saklandığı yerleri ifade ederken, daha sonra bayram ve törenlerde müzik icra eden askerî bando birimini belirtir hâle gelmiştir. Memlûk döneminde ise bu kelime, kapısında davul çalınmaya layık askerî rütbeyi ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca bu kelime "طَبْلَخَانَتَيْن" biçiminde ikil yapılmış, "طَبْلَخَانَات" şeklinde çoğul olarak da kullanılmıştır.<sup>21</sup>

"أَتَابِك" "Atebeg" kelimesi Selçuklular devrinde "şehzadenin vasisi" anlamında kullanılmış, aynı anlam Eyyûbîler döneminde de devam etmiştir. Memlûkler döneminde ise

<sup>18</sup> Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-'Askalânî, *ed-Düerü'l-kâmine fî a'yânî'l-mî'e es-sâmine* (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Ma'ârifî'l-'Osmâniyye, 1349/1930), 1/482.

<sup>19</sup> al-Fâhirî, *Tarihü'l-Fâhirî*, 1/19.

<sup>20</sup> al-Fâhirî, *Tarihü'l-Fâhirî*, 1/22-35.

<sup>21</sup> Mustafa Abdülkerim el-Hatib, *Mu'cemü'l-Muṣṭalahât ve'l-Elkâbi'l-Târîhiyye* (Beyrut: Müesseset-Resâle, 1996), "Tablhâne", 303-304.

“ordunun başkomutanı” anlamını kazanmış ve “emirlerin babası” olarak kabul edilmiştir.<sup>22</sup>

"سَنَجَق" "Sancak" kelimesi, bayrak anlamına gelen Türkçe bir sözcüktür. Türkçede “sancmak” fiilinden türemiştir ve “saplamak, dürtmek, batırmak” anlamına gelir.<sup>23</sup> Bu nedenle bayrağa bu ad verilmiştir; çünkü bayrak, mızrağın ucuna takılır ve mızrak delici bir silahtır. Böylece ad, hem işlev hem de araç bakımından anlam bağlantısı taşır.<sup>24</sup> Osmanlı döneminde “vilayet, idari bölge” anlamında kullanılmaya başlanmıştır.<sup>25</sup> Günümüz Suriye lehçesinde, özellikle Halep bölgesinde “karşı gelmek, itiraz etmek” anlamında mecazî olarak kullanılır. Halk arasında “واقف سنجق و عرض” deyiimi, dar sokaklarda tarikata mensup şeyhlerin taşıdığı büyük sancakların geçişini engelleyen duruşa atfen söylenmektedir.<sup>26</sup>

"طَرَّحَان" "Turahan" kelimesi Moğolca kökenli olup aslında “zayıf, cılız” anlamına gelirken, Moğollarda imtiyaz sahibi soyluları ifade ederdi.<sup>27</sup> Memlûkler döneminde ise emekliliğe ayrılan emirleri nitelemek için kullanılmıştır.<sup>28</sup> Günümüz Suriye lehçesinde ise "تَرَّحَنَة" "Tarhane" rahat, refah dolu yaşam anlamına gelir; fiil biçimiyle "تَرَّحَن" (rahat yaşamak) ve sıfat biçimiyle "مترحن" (rahat yaşayan) olarak türetilmiştir.<sup>29</sup>

"طَلْب" "Tulp" kelimesi başlangıçta sancağı ve borusu olan bir emiri, altında yüzlerce veya onlarca süvari bulunan birliği ifade ederdi. Zamanla “küçük veya büyük askerî birlik”

anlamına dönüşmüş ve özellikle Selahaddin Eyyübî döneminde yaygınlaşmıştır.<sup>30</sup>

"أُرُوج" "Oruç" kelimesi Türkçede “oruç” anlamına gelir. Arap kaynaklarında daha sonraları “عُرُوج” biçiminde geçer; burada baştaki hemze ع harfine çevrilmiş, bazı Arap yazarlar bu kelimenin “المعراج” kökünden geldiğini zannetmişlerdir.<sup>31</sup>

"مِهْتَار" "Mehter" kelimesi “büyük, en büyük” anlamına gelir; Arapçada “مِهْتَارِيَّة” biçiminde çoğul yapılmıştır. Farsçada “مِهْتَرَان”, Türkçede ise “مِهْتَرَلَر” olarak çoğullaştırılır. Eyyübî ve Memlûk dönemlerinde “konaklarda çalışan köle zümrelerinin başı” anlamına gelirken, Osmanlı döneminde “resmî mehter takımı görevlisi” anlamına dönüşmüştür. Günümüzde Türkiye’de “mehter” kelimesi aynı biçimde askerî müzik toplulukları için kullanılmaktadır.<sup>32</sup>

Bazı kelimeler ise asıl anlamlarından uzak biçimde kullanılmıştır. Örneğin;

"بِشْتَك" "Beşteke" kelimesi Türkçe kökenlidir ve “beş” anlamına gelir. Bu kelime bir emir ismi olmuş, “البِشْتَكِي” nisbesiyle “bir içki türü”nü ifade eder hâle gelmiştir.<sup>33</sup>

"بُنْدُوق" "Bunduk" kelimesi Farsça kökenlidir ve “fındık” anlamına gelir. “بُنْدُوقَار” birleşiminde “sultanın ok torbasını taşıyan görevli” anlamına gelir. Aslında “bündük” topaç şeklindeki mermi veya taş anlamındadır, fındığa benzetildiği için bu isim verilmiştir.<sup>34</sup>

<sup>22</sup> Muhammed ‘Abdullâh Sâlim el-‘Amâyire, *el-Mu‘cemu’l-‘Askerî el-Memlûkî* (Amman: Kunûzu’l-Ma‘rife, 2011), “Atâbek”, 13–49.

<sup>23</sup> Ahmed b. ‘Alî b. Ahmed el-Fezârî el-Kalkaşendî, *Şubhu’l-‘A‘şâ fî Şinâ‘ati’l-İnşâ* (Kahire: Dâru’l-Kutubi’l-Misriyye, 1922), 2/ 128.

<sup>24</sup> el-Kalkaşendî, *Şubhu’l-‘A‘şâ*, 2/ 128.

<sup>25</sup> Necmüddin Muhammed b. Muhammed el-Gazzâ, *el-Kevâkibu’s-Sâ‘ire bi-‘Âyâni’l-Mi‘eti’l-‘Âsire*, thk. Halîl Mansûr (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1997), 3/ 124; ‘Abdurrahmân b. Hasan el-Cebertî, *Târîhu ‘Acâibi’l-‘Asâr fîl-Terâcimi ve’l-Ahâr* (Beyrut: Dâru’l-Cil, 1978), 1/ 149.

<sup>26</sup> Muhammed Hayruddin el-Esedî, *Mansû‘atu Haleb el-Mukârene* (Haleb: Câmi‘etu Haleb, 1987), 4/ 406.

<sup>27</sup> el-Hatîb, *Mu‘cemu’l-Muštalahât*, “Turhân”, 305.

<sup>28</sup> el-Hatîb, *Mu‘cemu’l-Muštalahât*, “Turhân”, 305.

<sup>29</sup> Yâsin ‘Abd er-Rahîm, *Mansû‘atu’l-‘Amiyye’s-Sûriyye* (Şam: el-Hey’etu’l-‘Âmme’s-Sûriyye li’l-Kitâb, 2012), 1/ 495.

<sup>30</sup> Reinhart Dozy, *Takmiletu’l-Ma‘im el-‘Arabiyye*, tr. Muhammed Selîm en-Ne‘îmî (Bağdat: Dâru’l-Şu‘ûni’l-Thakâfiyye’l-‘Âmme, 1992), 7/ 63; Ahmed b. ‘Alî b. ‘Abd el-

Kâdir el-Makrîzî, *el-Mavâ‘iz ve’l-‘tibâr bi-Zikri’l-Huât ve’l-‘Asâr*, thk. Halîl el-Mansûr (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1998), 1/ 163.

<sup>31</sup> Ali İhsan Yitik, “Oruç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 33/ 414; Abû’l-Naim Muhammed Hasanî, *Kâmûsu’l-Fârisiyye*, (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Lübnânî, 1982), “Rûze,” 307; Ali Muhammed Muhammed es-Sallâbî, *ed-Davle’tül-‘Osmâniyye – Avâmîlu’n-Nubûd ve Esbâbu’s-Sukût*, (Mısır: Dâru’t-Tavzî’ ve’n-Nashr el-İslâmiyye, 2001), 207.

<sup>32</sup> el-Kalkaşendî, *Subhu’l-‘A‘şâ*, 5/ 470; Nuri Özcan, “Mehter”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/ 545.

<sup>33</sup> Cemâlüddin Yusuf el-Atabekî Tağrîberdî, *el-Menhâl es-Sâfi ve’l-Mustenfâ ba’de’l-Vâfi*, thk. Muhammed Muhammed Amin (Mısır: el-Hey’etu’l-Misriyye’l-‘Âmme li’l-Kitâb, 1984), 3/ 372;

<sup>34</sup> Cemâlüddin Yusuf el-Atabekî Tağrîberdî, *en-Nücumu’z-Zâhire fî Mülûki Mısır ve’l-Kâhire* (Mısır: Vezâretü’l-Thakâfe, 1963), 15/ 144.

<sup>34</sup>al-‘Amâyirah, *al-Mu‘cam al-‘Askari*, “el-Bunduk”, 67.

"البَيْكَار" "Peykâr" kelimesi Farsça "savaş" anlamındadır; Arapça "harb" kelimesi yerine kullanılmıştır.<sup>35</sup>

"حَوَاجَا" "Hoca" Farsça kökenlidir, "âlim, usta, büyük tüccar" anlamına gelir. Arapça kaynaklarda hem Müslüman hem Hristiyan büyüklerine hitaben kullanılmış, "حَوَاجَات" şeklinde çoğullaştırılmıştır.<sup>36</sup>

"سَلَار" "Sâlâr" kelimesi Farsça "kumandan" anlamındadır; Memlûk döneminde bir emirin adı olmuş, "السَّلَارِيَّة" biçiminde "özel elbise türü" anlamında kullanılmaya başlanmıştır.<sup>37</sup>

"طُغْجِي" "Togaçi" Moğolca kökenlidir, "müneccim, tercüman" anlamına gelir. Aynı zamanda bu lafız, belirli bir emirin (beyin) adıdır. Halk arasında "Tokçu" olarak bilinen kumaş türü ise, zarafeti ve estetik görünümünden dolayı söz konusu emire nispet edilmiştir.<sup>38</sup>

"فَقَق" "kabak" anlamına gelir, okçuların nişan aldığı yuvarlak hedef için kullanılmıştır.<sup>39</sup>

"الْكَبْكِيَّة" "Kubakyye" kelimesi "كَبْك" den gelir, Türkçede "köpek" anlamındaki "كَبْك" tan türemiştir; Arapçada kâfın kâfa dönüşmesiyle farklı algılanmıştır.<sup>40</sup>

"قَرَا فُوش" "Karakuş" kelimesi "kartal" demektir; en meşhur taşıyıcısı Selahaddin'in komutanlarından Bahâeddin Kara Kuş'tur. "قَرَا فُوشِي" ve "قَرَا فُوشِيَّة" biçimlerinde nisbe yapılmıştır.

"حَكَم قَرَا فُوشِي" deyimini günümüzde Arapçada "adaletsiz, keyfi hüküm" anlamında yaşamaktadır. Türkçede de "karakuşî karar" deyimini aynı anlamda kullanılmaktadır. Sonuç olarak birçok özel isim günümüz Türkiye Türkçesinde aynı anlamlarıyla yaşamaktadır.<sup>41</sup>

### 3.2. Yazı Şekli (Grafik) Yönünden

Burada "şekil"den maksat kelimenin yazılı biçimidir. İncelenen kelimelerin hemen hepsinde yazım bakımından bir değişim gözlenmiştir. Aşağıda bu değişimlerden bazı örnekler verilecektir.

#### 3.2.1. Harflerin Değiştirilmesi veya Yerlerinin Değiştirilmesi

Arapçada ve diğer dillerde sık rastlanan bir durumdur. Araplar bazı sesleri güçlü veya hoş buldukları için tercih etmişlerdir. Örneğin:

"عَطَشَجِي" (Türkçe "Aferin"den), "عَفَارَم" (Türkçe "Ateşçi"den) gibi örneklerde harf değişimleri görülür.<sup>42</sup>

"پ" harfi genellikle "ب" harfine çevrilmiştir:

"أرپا" (Arpa), "پروانه" (Pervane), "بلاط" (Polat), "بيكار" (Peykar), "كَبْك" (Küpek) gibi.<sup>43</sup>

"ت" ile "د" harfleri arasında görülen yer değiştirme veya karşılıklı ikame olgusu, bu iki harf arasındaki farkın kesin biçimde tespit

<sup>35</sup> al-' Amâyirah, *al-Mu'cam al-'Askari*, "el-Bikâr", 70.

<sup>36</sup> *Kâtâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acmî ve Mughâlî, haz. Recep Toparlı v.dğr. (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2000)*, "Hoca", 107; Şâkir Kesrâî, *Kâmûs Fârisî-'Arabî* (Beyrut: ed-Dârü'l-'Arabiyye li'l-Mavsû'ât, 2014), "Havâce," 213; İbnü'l-Müstaufî Şerefuddîn el-Erbilî, *Târîhu Erbil*, thk. Sâmî b. es-Seyyid Himas es-Sakkkâr (Irak: Vezâretü's-Sakâfe ve'l-İlâm, 1980), 1/ 463; el-Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ*, 6/ 165; el-Hatîb, *Mu'cemul-Muştalahât*, "Havâce", 168; Muhtâr, *el-'Arabiyye el-Mu'şîna*, "Havâce," 1/ 705.

<sup>37</sup> es-Safedî, *Ajânü'l-'usr*, 2/ 491.

<sup>38</sup> Tuncer Gülensoy-Paki Küçükler, *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015), "Togaçi", 460; es-Safedî, *Ajânü'l-'usr*, 2/ 605.

<sup>39</sup> Emrullah İşler-İbrahim Özyay, *Türkçe Arapça Kapsamlı Sözlük*, 5. Baskı (Ankara: Fecc, 2015), "Kabak", 599; el-Makrîzî, *el-Hutut*, 3/ 200; Ebû Hâyân el-Endelûsî, *el-İdrâk li-Ma'rifeti'l-İdrâk* (İskenderiye: Maṭba'at 'Âmir, 1309 h.), "kabak", 91; Muḥammed eş-Şitvî, *Melâmiḥul-Kâhire fi'l-'Asri'l-Memlûkî* (Kahire: Dârü'l-Âfâki'l-'Arabiyye, 1999), 65–66.

<sup>40</sup> Yahyâ Cezîrî, *et-Türâsü'l-Mî'mârî li-Medinetil-Kuds eş-Şerîf* (ed-Dârü's-Sekâfiyye, t.y.), 9; Muçrû'd-Dîn el-Hanbelî, *el-Ünsü'l-Celîl bi-Târîhi'l-Kuds ve'l-Halîl*, thk. Nec Maḥmûd 'Arde el-Kilânî (el-Halîl: Mektebet Nîmîs, 1999), 2/ 123.

<sup>41</sup> Sır Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, (Oxford: 1972), "Karakuş", 643; Tağrîberdî, *en-Nücumu'z-Zâhire*, 7/ 196-197; İbn Memâtî, *el-Fâşûş fi Hükmi Karakûş*, thk. 'Abdü'l-Laṭîf Ḥamze (y.y.: y.y., t.y.), 67; Şükrü Halûk Akalın v.dğr., *Türkçe Sözlüğü*, 11. Baskı, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011), "Karakuş, Karakuşî", 1318.

<sup>42</sup> Ebû Manşûr el-Cevâlîkî, *el-Mu'arrab mine'l-Kelâmi'l-'A'cemi 'alâ Hurûfi'l-Mu'cem*, thk. F. 'Abdü'r-Raḥîm (Şam: Dârü'l-Kalem, 1990), 67.

<sup>43</sup> al-Fâhîrî, *Tarîhu'l-Fâbirî*, 1/ 305; 'Abdullâh b. Fethullâh el-Bağdâdî el-Ġiyâsî, *et-Târîhu'l-Ġiyâsî*, thk. Târiḫ Nâfi' el-Ḥamdânî (Bağdâd: Maṭba'at Es'ad, 1975), 63.

Araştırma makalesi

edilememesinden kaynaklanmaktadır. Bu harfler, Arapçada bulunmayan diğer yabancı sesler gibi açık bir biçimde ayrıştırılamamaktadır. Dolayısıyla bir kelimenin tarihi telaffuzu ile günümüz Türkçesindeki karşılığı arasında fark bulunabilir.

Nitekim bir kelimeyi günümüz Türkiye Türkçesinin telaffuzuna göre değerlendirdiğimizde, aslında geçmişteki biçimi farklı olabilmektedir. Örneğin "aşız" (adsız) kelimesini esas alacak olursak, çağdaş Türkçedeki ses karşılıklarına göre bunun "asız" şeklinde yazılması daha uygun görünür; bu durumda ت harfinin ذ'den dönüştüğü kabul edilebilir. Ancak muhtemeldir ki söz konusu dönemde veya eski Türkçede bu kelime ت harfiyle telaffuz ediliyordu.

ت ile د arasındaki bu ses değişimine dair örnekler şu şekilde sıralanabilir: – ائتمُر – ائذمُر، ائتمُر – ائذمُر، ائتمُر – ائذمُر، ائتمُر – ائذمُر. <sup>44</sup>

<sup>44</sup>Kutbüddin Mûsâ b. Muhammed el-Yûnîni, *Zeylû Mir'âtü'z-Zamân*, thk. Vizâratü't-Taḥkîkâtü'l-Ḥukûmiyye ve'l-Umûri's-Sekâfiyye li'l-Ḥukûmeti'l-Hindîyye (Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1992), 2/11; Muhammed Emin b. Fazlullah b. Muhibbiddin b. Muhammed el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-eser fî a'yânü'l-karni'l-ḥâdî 'aşer* (Kahire: el-Matba'atü'l-Vehîbiyye, 1284/1867), 4/ 343; al-Fâhîrî, *Târîhu'l-Fâbirî*, 1/194, 210, 247, 117; Ebû Bekr b. Abdullah b. Aybek ed-Devâdârî, *Kenzü'l-dürrer ve câmi'ul-gurur*, thk. Bernd Radtke ve diğerleri (Kahire: İsâ el-Halebî, 1982), 9/ 353; es-Safedî, *A'yânü'l-'asr*, 1/593; Tağrîberdî, *el-Menbelü's-sâfi*, 3/ 38; el-Makrîzî, *es-Sülûk*, 2/ 530; 3/ 26; el-Hasen es-Safedî, *Nüzbetü'l-mâlik ve'l-memlûk fî muḥtaşari sîreti men velî Mısra mine'l-mülûk*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 2003), 217; Abdurrahman b. Haldûn, *Târîhu İbn Haldân*, thk. Halîl Şahâde (Beyrut: Dârü'l-Fîkr, 2000), 5/ 483; Şihâbüddin Ahmed b. Fazlullah el-Ömerî, *Mesâliku'l-ebşâr fî memâlikel-emsâr* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), 27/ 278; Muhammed b. Abdülğani el-Bağdâdî İbn Nukta, *Tekmületü'l-ikmâl*, thk. Abdülkayyûm Abdürabbü'n-Nebî (Mekke: Câmî'atü Ümmi'l-Kurâ, 1989), 3/ 513.

<sup>45</sup>*Kitâb-ı Mecmû'atı Tercümân-ı Türkî ve Acemi ve Muğalî*, "Bekçeri", 93; es-Safedî, *el-Vâfi*, 5/ 197; Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1983), "Çeri", 53; al-Fâhîrî, *Târîhu'l-Fâbirî*, 1/ 70, 137, 202, 259, 339, 346; Akalın vd., *Türkçe Sözlüğü*, "Göçeri", 955; Ahmed b. Abdü'l-Vahhâb en-Nuwayrî, *Nibâyetü'l-Arb fî Funnîni'l-Edab*, thk. Mufid Kâmiha vd. (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 33/187; Ahmed b. Ali b. Abdülkadir el-Makrîzî, *es-Sülûk li-ma'rifeti Dülü'l-Mülûk*, thk. Muhammed Abdülkadir 'Attâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996), 3/ 104, 5/460; Şeyh Süleyman Efendi Buhârî, *Lugat-i Çağatay ve Türkî Osmanî* (İstanbul: Mehran, 1298/1881), "Cuban", 154; ez-Zehbî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefayâtü'l-Meshâbir ve'l-E'lâm*, thk. Beşar 'Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dârü'l-Gharb el-

"ج" harfi, Farsça'daki چ'den türemiştir: "بکچری" (Bekçeri), "چوبان" (Çoban), "چنکیز" (Çinkiz), "قچقار" (Koçkar) vb.<sup>45</sup>

"ش" harfi de bazı kelimelerde چ'den türemiştir: "أزکش" (Özgüç), "ششکیر" (Çeşenkir), "شتر" (Çeter), "شمقدار" (Çumakdar) vb.<sup>46</sup> Bazı yazarlar ise kelimeyi orijinal harfleriyle yazmıştır, değiştirmeden, örneğin: (چتر، وچکلی).<sup>47</sup>

"ط ← ت" değişimi: Türkçedeki kalın ünlüler nedeniyle "ت" harfi bazen "طاء" olarak yazılmıştır: "قزأ طأي" (Kara Tay), "طنبعا" (Tanbuğa), "طرخان" (Turhan) vb.<sup>48</sup> Burada görüldüğü üzere, bu değişimin nedeni kelimenin işitilmesine bağlıdır. Söz konusu kelimelerdeki te harfi, öncesinde a harfi ile birlikte telaffuz edilen kalın bir tedir, yani sadece açık te değildir; telaffuzu ta sesine yakındır. Eğer ünlü kapalı ise telaffuz edilen te, ardından vav gelir, sadece kapalı te değil. Bu durum, Türkiye Türkçesindeki sesli harfler meselesiyle ilgilidir: bazı ünsüzler öncesindeki ünlüye göre kalın veya ince olarak telaffuz edilir;

İslâmî, 2003), 12/480; İsmâ'il b. 'Umar b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Mısır: Dârü Hicr, 2003), 18/ 211; Sadî S. Kucur, "Çomakdar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 8/ 369; el-Hasen es-Safedî, *Nüzbetü'l-Mâlik ve'l-Memlûk*, 198; Gülensoy-Küçükler, *Kişi Adları*, "Çingiz, Sevinç Boğa, Koçkar", 126, 395, 256; *Ed-dürretül-Mudîyye fî Lügatit-Türkîyye*, "Koçkar" md., 94, 7a.

<sup>46</sup> Ahmed b. Ali b. Abdülkadir el-Makrîzî, *el-Mukaffâ el-Kebîr*, thk. Muhammed el-Ya'lâvî (Beyrut: Dârü'l-Gharb el-İslâmî, 1991), 2/ 54; Badrüddin Mahmûd el-'Aynî, *Ukdü'l-Cumân fî Târîhi Ahli'z-Zamân*, thk. Muhammed Muhammed Amîn (Kahire: Dârü'l-Kütübi ve'l-Vevâkiki'l-Kuvmiyye, 2010), 2/159; Şemsüddin ez-Zehbî, *Târîhu'l-İslâm*, 15/ 205; Tekîddin Muhammed b. Hicres b. Râfi' es-Selâmî, *el-Vefayât*, thk. Sâlih Mehdî Abbâs ve Beşar 'Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1982), 2/246; ed-Devâdârî, *Kenzü'l-Dürrer*, 8/ 241; Abdülkâdir b. Muhammed en-Ne'imî ed-Dimşki, *ed-Dâris fî Târîhi'l-Medâris*, thk. İbrahim Şemsüddin (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 1/ 381; Abdülkâdir Bedrân, *Munâdama't-Atlâl ve Musâmaratü'l-Hayâl*, thk. Zuhayr eş-Şâviş (Beyrut: el-Mektübü'l-İslâmî, 1985), 193; al-Fâhîrî, *Târîhu'l-Fâbirî*, 2/ 435; es-Safedî, *A'yânü'l-'Asr*, 5/ 303; ed-Devâdârî, *Kenzü'l-Dürrer*, 8/ 397; Tağrîberdî, *en-Nüctümü'z-Zâhire*, 16/ 388.

<sup>47</sup> el-Kalkaşendî, *Subhu'l-aşâ*, 5/ 96; Tağrîberdî, *en-Nüctümü'z-Zâhire*, 11/ 143.

<sup>48</sup> 'Umar b. Ahmed Kemâleddin İbn el-'Adîm, *Bughiyetu'l-Talab fî Târîhi Haleb*, thk. Suhayl Zekkâr (Beyrut: Dârü'l-Fîkr, t.y.), 3/ 1070; el-Yûnîni, *Zeylû Mir'âtü'z-Zamân*, 1/ 365; el-Makrîzî, *el-Mukaffâ*, 2/489; el-Muḥaḥhar b. Tâhir el-Mekdesî, *el-Bed'ü ve'l-Târîh* (Bursâ: Mektebetü'l-Teḥkîk et-Diniyye, t.y.), 6/ 15; el-Makrîzî, *es-Sülûk*, 5/ 305.

Araştırma makalesi

bazıları ise ünsüzün öncesindeki ünlüyü inceltir veya kalınlaştırır.

"ك ↔ گ" değişimi: "الأكز-الأگز" (Alagöz), "دركاه-درگاه" (Dergah), "کرای-گرای" (Giray) vb.<sup>49</sup>

Bunun yanı sıra, ص, س, ve ز harfleri arasında da karşılıklı dönüşümler görülmektedir; nitekim جَنكس – جَنكز – جَنكس örnekleri bu değişimi açıkça göstermektedir.<sup>50</sup> Aynı şekilde, Farsçadaki پ harfi kimi örneklerde ف harfiyle değiştirilmiştir; örneğin اسپسار – اسپسار.<sup>51</sup>

Ayrıca, طست – آتسز ve آتسز – آتسز örneklerinde ش ile س arasında bir değişim gözlemlenir. آتسز örneğinde ض harfi ile آتسز örneğinde ise س harfi ز ile yer değiştirmiştir.<sup>52</sup> صنجق – سنجق örneğinde ص harfinin س ye dönüştüğünü göstermektedir.<sup>53</sup>

Benzer biçimde, قان – خان örneğinde ق ile خ arasında, قازان – غازان örneğinde ise غ ile خ arasında karşılıklı bir değişim söz konusudur. أروج – عروج; عروج; و harfi ي ile; و örneğinde نورو – نورو örneğinde ise ع harfi غ ile değiştirilmiştir.<sup>54</sup>

Bazı kelimeler farklı biçimlerde yazılmıştır; örneğin أفسيس – آتسز ve كمشبة – كوجبا kelimeleri buna örnektir. Tağrıberdi'nin ifadesine göre, bu tür yazım farklılıkları halk dilinin etkisiyle ortaya çıkmıştır.<sup>55</sup>

Tüm bu örnekler, konunun genel çerçevesini göstermek amacıyla verilmiştir. Elbette başka yerlerde de benzer ibdâl ve kalb vakaları vardır; ancak bunlar oldukça sınırlı ve tali nitelikte olduklarından, ayrıntılı biçimde ele alınmalarına gerek yoktur.

### 3.2.2. Harf Eksilmesi veya Eklenmesi

Bazı kelimelerde harfler düşürülmüş veya artırılmıştır. Örnekler: Hemze düşmesi: "أرقطاي – رقطاي, ألب أرسلان – ألب رسلان".

Elif düşmesi: "باجو – بيجو, جاشنكير – جشنكير".

Vav düşmesi: "أرغون – أرغن, قوش – قش".

Ya düşmesi: "جاري باش – جار باش".<sup>56</sup>

<sup>49</sup> al-Fâhîrî, *Târîh al-Fâhîrî*, 297; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi*, "Göz," 521; al-Fâhîrî, *Târîh al-Fâhîrî*, 1/ 117; *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve 'Acemî ve Muğalî*, "İlbeği," 109; al-Fâhîrî, *Târîh al-Fâhîrî*, 1/ 70; Gülensoy-Küçükler, *Kişî Adları*, "Çingiz," 126; al-Kalkaşandî, *Şubh al-A'shâ*, 5/ 458; al-Hasan al-Şafadî, *Nuzhat al-Mâlik*, 199; Aḥmad b. Muḥammad b. Ya' kûb Miskawayh, *Tacârib al-Umam va-Ta'akub al-Himam*, thk. Sayyid Kasravî Ḥasan (Beirut: Dâr al-Kutub al-İlmiyya, 2003), 6/ 222; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi*, "Hargah," 585; Abd er-Razzâk b. Ahmed eş-Şeybânî İbn el-Fûtû, *Mecma' el-Âdâb fî Mu'cem el-Elkâb*, thk. Muhammed el-Kâzım, (Tahran: Kültür ve İrşâd Bakanlığı, 1416 H.), 1/ 524-525; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi*, "Dergah," 334; Abû l-Fidâ', *al-Mukhtaşar fî Târîh al-Başbar* (Mişr: al-Maṭba' a al-Ḥusayniyya, n.d.), 4/ 46; Parlatur, *Osmanlı Türkçesi*, "Geray," 511.

<sup>50</sup> Baybars al-Mansûrî, *Zubdat al-Fikra fî Târîb al-Hicra*, thk. Donald S. Richards (Beirut: al-Şerike al-Muttaḥida li-l-Tavzî', 1998), 368; al-'Umarî, *Masâlik al-Abşâr*, 3/ 106.

<sup>51</sup> Hasan Hallak – Abbas Sabbâğ, *El-Mu'cem el-Câmî'* (Beirut: Darü'l-İlm li'l-Milyon, 1999), "İsfaheslar", 18; 2. İbn el-Kalânsî, *Tarih Dimşşk*, thk. Suhyl Zekkâr (Şam: Dar Hasan, 1983), 77.

<sup>52</sup> İbn Asâker, *Tarih Dimşşk*, thk. Muhibüddîn Ömer bin Gerâme el-'Amrûrî (Beirut: Darü'l-Fikr, 1995), 15/ 213; Tağrıberdî, *en-Nücumü'z-Zâhire*, 6/ 210-211; el-Kalkaşandî, *Subbu'l-a'sâ*, 4/ 10-11.

<sup>53</sup> Muhammed bin Hımârûve bin Tûlûn, *Mufâkebet el-Hulân fî Havâdis eş-Zemân*, thk. Halîl Mensûr (Beirut: Darü'l-Kütüb el-İlmiyye, 1998), 83.

<sup>54</sup> Zeynüddîn Ömer bin Mezfer İbn el-Verdî, *Tarih İbn el-Verdî* (Beirut: Darü'l-Kütüb el-İlmiyye, 1996), 1/ 312; Muhammed

bin Sâlim bin Nasrullah bin Sâlim İbn Vâsel el-Ḥemvî, *Muferric el-Kurûb fî Abhâr Beni Eyyûb*, thk. Cemâlüddin el-Şiyâl (Mısır: Darü'l-Kütüb ve'l-Vevâthik el-Kavmiyye, 1957), 4/ 329; al-Mansûrî, *Zubdat al-Fikra*, 334; Nuwayrî, *Nihâyetü'l-Arb*, 27/ 275; el-Kalkaşandî, *Subbu'l-a'sâ*, 1/ 432; 1/ Ahmed bin Hâlid en-Nâsrî, *el-İstekesâ li-Abhâr Dûl el-Mağrib el-Akşâ*, thk. Câfer en-Nâsrî – Muhammed en-Nâsrî (El-Dâr el-Beydâ: Dar el-Kitâb, 1955), 4/ 162.

<sup>55</sup> Tağrıberdî, *en-Nücumü'z-Zâhire*, 6/ 210-211; İbn Vâsel, *Muferric el-Kurûb*, 5/ 234.

<sup>56</sup> Muvaffak ed-Dîn b. 'Otmân, *Murşidu'z-Züvâr ilâ Kubûrî'l-Ebrâr* (Kahire: ed-Dârü'l-Mısriyye el-Lübânîyye, 1415/1994), 2/ 109; es-Safedî, *Nüzhetü'l-Mâlik*, 235; 'Alî b. Zeyd b. Muḥammed b. al-Ḥusayn al-Bayhakî, *Târîhu Beyhak*, çev. Yûsuf el-Hâdî (Dimaşk: Dâr İkra', 2004), 182; 'Abdul-Kerîm b. Muḥammed b. Manşûr et-Temîmî es-Sem'ânî, *el-Müntebab min Mu'cem Şıyûh es-Sem'ânî*, thk. Muvaffak b. 'Abd Allâh b. 'Abd al-Kâdir (Riyad: Dâr 'Âlemü'l-Kütüb, 1996), 1/ 1665; Bkz. en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 27/ 257; Tağrıberdî, *el-Menbelü's-Sâfi*, 4/ 304; Tağrıberdî, *en-Nücumü'z-Zâhire*, 11/ 221; Bkz. en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 33/ 59; Baybars el-Mansûrî, *Muhtârü'l-Ahbâr*, thk. 'Abdü'l-Ḥamîd Şâlih Ḥamdân (Kahire: ed-Dârü'l-Mısriyye el-Lübânîyye, 1993), 89; Aḥmed es-Sa'dî el-Ḥasbânî ed-Dimaşkı İbn Ḥaccî, *Târîhu İbn Ḥaccî*, thk. 'Abd Allâh el-Kendrî Ebû Yahyâ (Beirut: Dâr İbn Ḥazm, 2003), 2/ 794; Cemâlü'd-Dîn Ebû'l-Ferec 'Abd ar-Rahmân b. 'Alî b. Muḥammed el-Cevzî, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem ve'l-Mulûk*, thk. Muḥammed 'Abd al-Kâdir 'Atâ (Beirut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1992), 16/ 301; el-Fâhîrî, *Târîhu'l-Fâhîrî*, 1/ 158; ed-Devâdârî, *Kenzü'd-Düer*, 9/ 360.

Elif veya hemze eklenmesi: “كياوس–جاري باش–جاري باش, كياؤس, كاؤون–كاؤون خوند–” veya “ة” eklenmiştir: “خوند–”<sup>57</sup>

### 3.2.3. Birleştirme ve Ayırma (Vasıl ve Fasıl)

Bileşik kelimeler bazen bitişik, bazen ayrı yazılmıştır: “أبيك–أي بك, أقبغا–أق بعا” طشخاناه–طشت خاناه.

Bazı kelimeler hafifletilmiştir: “الجالق–” “الشالق–الشاله, الحوائج خاناه–الحوائج خاناه”<sup>58</sup>

### 3.2.4. İkil ve Çoğul Biçimleri

Diğer taraftan, onların bazı kelimeleri tesniye ettiklerini ve çoğul yaptıklarını görmekteyiz. Örneğin: طبلخانان kelimesi طبلخانان şeklinde tesniye edilmiş, çoğulu ise طبلخانان olarak kullanılmıştır. خانقاها kelimesi ve خانقاها ve خراها kelimesi ise خراها şeklinde tesniye edilmiş, çoğulu ise خراها ve خراها olarak çoğul yapılmıştır. خوند kelimesinin çoğulu خوندات, خوندات kelimesinin çoğulu خوندات şeklindedir. تركاش kelimesi تركاش olarak tesniye edilmiş, تركاش şeklinde çoğullatılmış; ayrıca المتركاش ifadesi “التركاش”

anlamında kullanılmıştır. بياكير kelimesi بياكير ve تومانين ise تومانين ve توماتان ve توماتان olarak tesniye edilmiş, توماتان ve توماتان biçimlerinde çoğul yapılmıştır. جوان kelimesinin çoğulu جوان, جوان kelimesinin çoğulu جوان, خاصية kelimesinin çoğulu خاصية, خانان kelimesinin çoğulu خانان, خانان kelimesinin çoğulu خانان ve خانان kelimesinin çoğulu خانان olarak kaydedilmiştir.<sup>59</sup>

Ayrıca زما kelimesi أزما biçiminde çoğullatılmıştır. Aslı زما olup, nûn harfi mîm’e çevrilerek زما şeklini almıştır. Arapçada “lider, idareci” anlamında kabul edilmiştir; oysa Farsçada “kadınlar” anlamına gelir. Benzer şekilde بيمارستان ve بیمارستان kelimeleri بیمارستان ve بیمارستان biçimlerinde çoğullatılmış; bazı terimlerde olduğu gibi خزندار kelimesi de خزندار şeklinde çoğul yapılmıştır. Bu tarz kullanımlar diğer benzer kelimelerde de görülür. Ayrıca özel isimlerden de çoğul türetmişlerdir; örneğin بيمارستان → بيمارستان, بيمارستان → بيمارستان. Aynı şekilde diğer özel isimlerde de bu yöntemi uygulamışlardır. Bunun yanında özel isimlerden nisbe sıfatı türetmişlerdir: جركس → جركسي, جركسي → جركسي, جركسي → جركسي vb. Benzer örneklerde de aynı kural geçerlidir.<sup>60</sup>

<sup>57</sup> el-Fâhîrî, *Târîhu'l-Fâhîrî*, 1/ 339, 252; el-Şakkaşendî, *Şubhu'l-A'sâ*, 4/ 412–413; el-Fâhîrî, *Târîhu'l-Fâhîrî*, 1/ 305; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 14/ 173; el-Makrîzî, *es-Süülûk*, 3/ 76; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 18/ 563.

<sup>58</sup> Bkz. Tağrîberdî, *el-Menbeli's-Sâfi*, 3/ 127; 'Abdü'l-Hayy b. Aḥmed b. Muḥammed İbnü'l-İmâd el-Ḥanbelî el-'Akri, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb*, thk. 'Abdü'l-Kâdir el-Arna'ût – Maḥmûd el-Arna'ût (Dimaşk: Dâr İbn Kesîr, 1986), 8/ 283; el-Fâhîrî, *Târîhu'l-Fâhîrî*, 1/ 338; el-Makrîzî, *el-Ḥitâṭ*, 3/ 84; Kuteybe eş-Şehâbî, *Mu'cem Dimaşk et-Târîhî* (Dimaşk: Vezâretü's-Sekâfe, 1999), 1/ 153. Bkz. el-Fâhîrî, *Târîhu'l-Fâhîrî*, 1/ 240; el-Makrîzî, *el-Ḥitâṭ*, 3/ 401.

<sup>59</sup> Bkz. el-Manşûrî, *Muhtârü'l-Aḥbâr*, 85; el-Şakkaşendî, *Şubhu'l-A'sâ*, 4/ 60; Muḥammed b. Aḥmed el-Makdisî el-Beşşârî, *Aḥsensu'l-Tekâsîm fi Ma'rifeti'l-Ekâlîm* (Kahire: Mektebet Medbûlî, 1991), 179; Şemsü'd-Dîn Aḥmed b. Muḥammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr İbn Ḥallikân el-Bermekî el-Erbelî, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'ü Ebnâ'ü'z-Zamân*, thk. İḥsân 'Abbâs (Beyrut: Dâr Şâdir, 1900), 4/ 116; el-Fâhîrî, *Târîhu'l-Fâhîrî*, 2/ 422; Sirâcü'd-Dîn Ebû Ḥafş 'Umar b. el-Muzaḥḫâr b. el-Verdî, *Ḥarîdetü'l-A'â'ib ve Ferîdetü'l-Garâ'ib*, thk. Envâr Maḥmûd Zenâtî (Kahire: Mektebetü's-Sekâfe el-İslâmiyye, 2008), 180; 'Abdü'l-Bâsiṭ b. Ḥalîl b. Şâhîn Zeynü'd-Dîn el-Ḥanafî, *Neylül-Eme l fi Zeyli'd-Düvel*, thk. 'Abdü's-Selâm Tedmürî (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Aşriyye, 2002), 6/ 143; Aḥmed b. İbrâhîm b. Muḥammed b. Ḥalîl Sebṭ İbnü'l-'Acemî, *Künûzü'z-Zeheb fi Târîh Haleb*, thk. Şevkî Şa't – Fâlih el-Bekûr

(Ḥaleb: Dârü'l-Kalem, 1996), 1/ 531; Şemsü'd-Dîn Ebü'l-Muzaḥḫâr Yûsuf b. Kız' oğlı b. 'Abd Allâh Sebṭ İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Tevârîhi'l-A'yân*, thk. Muḥammed Berakât ve diğerleri (Dimaşk: Dârü'r-Risâle, 2013), 21/ 207; Şihâbü'd-Dîn 'Abdü'r-Raḥmân b. İsmâ'il b. İbrâhîm b. 'Otmân el-Makdisî Ebû Şâme, *er-Ravâteyn fi Ahbâri'd-Devleteyn en-Nûriyye ve's-Salâhiyye*, thk. İbrâhîm ez-Zeyb (Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1997), 2/ 395; Aḥmed b. Muḥammed İbn 'Arabşâh, *'Acâ'ibu'l-Makdûr fi Ahbâri Teymûr* (Hindistan: Kalkûta, 1819), 28; el-Eb Grigoryûs Ebü'l-Ferec b. Hârûn el-Malṭî İbnü'l-'İbrî, *Târîhu Muḥtasari'd-Düvel*, thk. Anṭûn Şâleḥânî el-Yesû'î (Beyrut: Dârü'r-Râ'id, 1992), 461; el-Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, thk. İḥsân 'Abbâs (Beyrut: Dâr Şâdir, 1973), 1/ 251; Muḥammed b. 'Abd Allâh b. 'Abdü'l-Müne'im el-Ḥimyarî, *er-Ravâzu'l-Mi'târ fi Haberil-Ektâr*, thk. İḥsân 'Abbâs (Beyrut: Mektebet Lübnân, 1974), 582; Muştafâ b. 'Abd Allâh Hâcî Ḥalîfe, *Süllümü'l-Vuşûl ilâ Ṭabaḳâti'l-Fihâl*, thk. Maḥmûd 'Abdü'l-Kâdir el-Arna'ût (İstanbul: Mektebet İRCİCA, 2010), 1/ 418; Yûsuf b. Râfi' b. Temîm b. Utbe el-Esedî el-Mosulî İbn Şeddâd, *en-Navâdir es-Sultâniyye ve'l-Mehâsen el-Yûsufiyye*, thk. Cemâlü'd-Dîn eş-Şeyyâl (Kahire: Mektebetü'l-Ḥâncî, 1994), 159.

<sup>60</sup> Bkz. el-Fâhîrî, *Târîhu'l-Fâhîrî*, 1/ 108; Aḥmed b. Muḥammed b. İshâk el-Hemdânî, *el-Buldân*, thk. Yûsuf el-Hâdî (Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb, 1996), 157; 'Abdullah b. 'Abdü'l-'Azîz b. Muḥammed el-Bekrî el-Endelüsî, *el-Masâlik ve'l-Memâlik*, thk. Adrian van Lieueven – André Verry (Beyrut: Dârü'l-Gharb el-İslâmî, 1992), 2/ 558; Bkz. 'Alî b.

## 4. Sonuç

Sonuç olarak, o dönem Mısır toplumunda Memlûk saray çevresi ve Arapça bilmeyen Memlûk emirleri arasında yaygın olan Türkçe ile halkın diğer tabakaları arasında konuşulan Arapça olmak üzere iki dilin bir arada bulunduğu, bu durumun diller arası etkileşimi tetikleyerek pek çok Türkçe, Farsça ve Moğolca kökenli terimin Arapçaya girmesine yol açtığı söylenebilir. Dönemin vakanüvisleri tarafından ansiklopedik eserlerde kaydedilen bu alıntı kelimeler, Arapça kaynaklarda yer aldıkları için birtakım ses, imla ve anlam değişikliklerine uğramış; "beşte", "bunduk", "havace" ve "selar" gibi bazı kelimeler asıl anlamlarının dışında kullanılırken, savaş manasına gelen Farsça "el-bikâr" gibi kelimeler Arapça karşılıklarının yerini almıştır. "Tablhâne", "atabek", "sancak", "turahan" ve "tulb" gibi ifadelerde zamanla semantik kaymalar yaşansa da asıl değişim yazım şeklinde gözlemlenmiş; bu doğrultuda "afârem" ve "ataşci" örneklerinde olduğu gibi harf göçüşmeleri (metatez), "P" harfinin "B" veya "F"ye, "Ç" harfinin "C" veya "Ş"ye dönüşmesi gibi çeşitli harf değişimleri (ibdal), harf düşmesi (hazf) veya "hâvende" örneğinde olduğu gibi harf eklenmesi (ziyade) gibi morfolojik değişimler meydana gelmiştir. Ayrıca, birleşik kelimelerin "Aybek" örneğindeki gibi bitişik veya ayrı yazılması, telaffuzun hafifletilmesi (tahfif) ve özel isimlerin "Beyârime" veya "Çerkesî" örneklerinde görüldüğü üzere Arapça tesniye, çoğul ve nispet kurallarına göre çekimlenmesi, bu dilsel etkileşimin imla ve yapı üzerindeki derin izlerini ortaya koymaktadır.

## Kaynaklar

- ‘Abd er-Raḥîm, Yâsîn, 2012. *Mavsû‘atu’l-‘Âmiyye’s-Sûriyye*. Şam: el-Hey’etu’l-‘Âmme’s-Sûriyye li’l-Kitâb.
- Abdurrahim, F., 2011. *Mu‘cem al-Dakbil fi al-Luğa al-Arabîyya al-Hadîtha ve Labacatuba*. Şam: Dar al-Kalem.

Muḥammed b. Muḥammed İbnü’l-Âtîr, *el-Kâmil fi’l-Târîḥ*, thk. ‘Abdü’s-Selâm Tedmürî (Beyrut: Dârü’l-Kitâb el-‘Arabî, 2012), 17; 164; Bkz. Muḥammed b. ‘Osmân es-Senûsî, *Mesâmirâtü’z-Zarîf bi-Husni’l-Ta’rîf*, thk. Muḥammed eş-Şâzlı en-Nifer (Beyrut: Dârü’l-Gharb el-İslâmî, 1994), 2/ 96;

Akalın v.dğr., Şükrü Halûk, 2011. *Türkçe Sözlüğü*. 11. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu.

al-Bayhakî, ‘Alî b. Zeyd b. Muḥammed b. al-Ḥusayn, 2004. *Târîḥu Beyhake*. çev. Yûsuf el-Hâdî. Dimaşk: Dâr İkra’.

al-Fâḥirî, Badrû’d-Dîn Bektâş, 2010. *Tarihü’l-Fâbirî*, thk. ‘Abd es-Salâm Tadmurî. Beyrut: el-Mektebe el-‘Asriye.

al-Mansûrî, Baybars, 1998. *Zubdat al-Fikra fi Târîḥ al-Hicra*. thk. Donald S. Richards. Beyrut: al-Şerike al-Muttaḥida li-l-Tavzî’.

Bedrân, Abdülkâdir, 1985. *Munâdama’t-Atlâl ve Musâmara’t’l-Hayâl*. thk. Zuhayr eş-Şâviş. Beyrut: el-Mektübü’l-İslâmî.

Buhârî, Şeyh Süleyman Efendi, 1298/1881. *Lugat-i Çağatay ve Türkî Osmanî*. İstanbul: Mehan.

Cezîrî, Yahyâ. *et-Türâsü’l-Mî’mârî li-Medîneti’l-Kuds eş-Şerîf*. ed-Dârü’s-Sekâfiyye, t.y.

Clauson, Sır Gerard, 1972. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford.

Dilçin, Cem, 1983. *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Dozy, Reinhart, 1992. *Takmîletu’l-Ma‘im el-‘Arabîyye*. tr. Muḥammed Selîm en-Ne‘imî. Bağdat: Dârü’l-Şu‘ûni’l-Sakâfiyye’l-‘Âmme.

Ebû Ḥayyân el-Endelûsî, 1309h. *el-İdrâk li-Ma‘rifeti’l-İdrâk*. İskenderiye: Maḥba‘at ‘Âmir.

Ebû l-Fidâ’, *al-Mukbtaşar fi Târîḥi al-Başar* (Mişr: al-Maḥba‘a al-Ḥusayniya, n.d.

Ebû Şâme, Şihâbü’d-Dîn ‘Abdü’r-Raḥmân b. İsmâ‘îl b. İbrâhîm b. ‘Uṭmân el-Makdisî, 1997. *er-Ravzateyn fi Ahbâri’d-Devleteyn en-*

Burhânü’d-Dîn b. Muflîh, *el-Makşidü’l-Eryed fi Zikri Eşhâbi’l-İmâm Ahmed*, thk. ‘Abdü’r-Raḥmân el-‘Uṭmeyn (Riyâd: Mektebetü’r-Raşîd, 1990), 3/ 137; Muḥammed b. ‘Abdü’r-Raḥmân es-Sahhâvî, *ed-Dav’ül-Lâmi li Ehlis-Sekkineti’s-Sâbi’e* (Beyrut: Dârü’l-Cil, 1992), 12/ 74.

- Nûriyye ve Ş-Şalâhiyye*. thk. İbrâhîm ez-Zeyb. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle.
- ed-Devâdârî, Ebû Bekr b. Abdullah b. Aybek, 1982. *Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l-gurer*, thk. Bernd Radtke ve diğ. Kahire: İsâ el-Halebî.
- ed-Dimşki, Abdülkâdir b. Muhammed en-Ne'îmî, 1990. *ed-Dâris fî Târîhi'l-Medâris*, thk. İbrahim Şemsüddîn. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer, 1349h. *ed-Dürerü'l-kâmine fî a'yâni'l-mi'e es-sâmine*, 4 cilt, Haydarâbâd: Dâire el-Ma'âref el-Osmaniyye.
- el-Akrî, 'Abdü'l-Hayy b. Aḥmed b. Muhammed İbnü'l-İmâd el-Ḥanbelî, 1986. *Şezerâtü'z-Zehab fî Aḥbâri men Zehab*. thk. 'Abdü'l-Kâdir el-Arna'ût – Maḥmûd el-Arna'ût. Dımaşk: Dâr İbn Kesîr.
- el-Amâyire, Muhammed 'Abdullâh Sâlim, 2011. *el-Mu'cemu'l-Askerî el-Memlûkî*. Amman: Kunûzu'l-Ma'rife.
- el-Aynî, Badrüddîn Mahmûd, 2010. *Ukdü'l-Cumân fî Târîbi Ablü'z-Zamân*. thk. Muhammed Muhammed Amîn. Kahire: Dârü'l-Kütübî ve'l-Vevâkiki'l-Kuvmiyye.
- el-Beşşârî, Muhammed b. Aḥmed el-Makḍisî, 1991. *Aḥsenu't-Tekâsîm fî Ma'rifeti'l-Eḳâlîm*. Kahire: Mektebet Medbûlî.
- el-Cebertî, 'Abdurrahmân b. Ḥasan, 1978. *Târîhu 'Acâibi'l-Âsâr fî't-Terâcimi ve'l-Aḥbâr*. Beyrut: Dârü'l-Cil.
- el-Cevâlikî, Ebû Manşûr, 1990. *el-Mu'arrab mine'l-Kelâmi'l-A'cemî alâ Hurûfi'l-Mu'cem*. thk. F. 'Abdü'r-Raḥîm. Şam: Dârü'l-Ḳalem.
- el-Cevzî, Cemâlü'd-Dîn Ebü'l-Ferec 'Abd ar-Raḥmân b. 'Alî b. Muhammed, 1992. *el-Muntaẓam fî Târîhi'l-Ümem ve'l-Mulûk*. thk. Muhammed 'Abd al-Kâdir 'Atâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- el-Endelüsî, Abdullâh b. 'Abdü'l-'Azîz b. Muhammed el-Bekrî, 1992. *el-Masâlik ve'l-Memâlik*. thk. Adrian van Lieuven – André Verry. Beyrut: Dârü'l-Gharb el-İslâmî.
- el-Esedî, Muhammed Ḥayruddîn, 1987. *Mansû'atu Ḥaleb el-Muḳârene*. Ḥaleb: Câmi'etu Ḥaleb.
- el-Ğazzî, Necmuddîn Muhammed b. Muḥammthk, 1997. *el-Kevâkibu's-Sâ'ire bi-A'yâni'l-Mi'eti'l-'Âsire*, thk. Ḥalîl Mansûr. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- el-Ğyâsî, 'Abdullâh b. Fetḥullâh el-Bağdâdî, 1975. *et-Târîhu'l-Ğyâsî*. thk. Ṭarîḳ Nâfi' el-Ḥamdânî. Bağdâd: Maṭba'at Es'ad.
- el-Ḥanafî, 'Abdü'l-Bâsiṭ b. Ḥalîl b. Şâhîn Zeynü'd-Dîn, 2002. *Neylül-Eme l fî Zeylî'd-Düvel*. thk. 'Abdü's-Selâm Tedmürî. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Aşriyye.
- el-Ḥanbelî, Mucîrû'd-Dîn, 1999. *el-Ünsü'l-Celîl bi-Târîhi'l-Ḳuds ve'l-Ḥalîl*, thk. Nec Maḥmûd 'Avde el-Kîlânî. el-Ḥalîl: Mektebet Nînîs.
- el-Hasen es-Safedî, 2003. *Nüẓbetü'l-mâlik ve'l-memlûk fî muḥtaşari sîreti men velî Mısra mine'l-mülûk*. thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye.
- el-Hatîb, Mustafa Abdülkerîm, 1996. *Mu'cemu'l-Muṣṭalahât ve'l-Eḳabi't-Târîhiyye*. Beyrut: Müessese't-Resâle.
- el-Hemdânî, Aḥmed b. Muhammed b. İshâk, 1996. *el-Buldân*. thk. Yûsuf el-Hâdî. Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb.
- el-Ḥemvî, Muhammed bin Sâlim bin Nasrullah bin Sâlim İbn Vâsel, 1957. *Muferric el-Kurûb fî Abbâr Beni Cemâluddîn el-Şiyâl*. Mısır: Darü'l-Kütüb ve'l-Vevâthîk el-Kavmiyye.
- el-Ḥimyârî, Muhammed b. 'Abd Allâh b. 'Abdü'l-Müne'im, 1974. *er-Ravşu'l-Mi'târ fî Ḥaberi'l-Eḳtâr*. thk. İḥsân 'Abbâs. Beyrut: Mektebet Lübnân.
- el-Ḳalkaşendî, Aḥmed b. 'Alî b. Aḥmed el-Fezârî, 1922. *Şubḥu'l-A'sâ fî Şmâ'ati'l-İnşâ*. Kahire: Dârü'l-Kutubi'l-Misriyye.

- el-Kütübî, 1973. *Fevâtü'l-Vefyât*. thk. İhsân 'Abbâs. Beyrut: Dâr Şâdir.
- el-Makrîzî, Ahmed b. 'Alî b. 'Abd el-Kâdir, 1998. *el-Manâ'iz ve'l-'itbâr bi-Zikri'l-Huṭaṭ ve'l-Âsâr*. thk. Ḥalîl el-Mansûr. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- el-Makrîzî, Ahmed b. Ali b. Abdülkadir, 1991. *el-Mukaffâ el-Kebîr*. thk. Muhammed el-Ya'lâvî. Beyrut: Dârü'l-Gharb el-İslâmî.
- el-Makrîzî, Ahmed b. Ali b. Abdülkadir, 1996. *es-Sülûk li-ma'rifeti Dâli'l-Mülûk*. thk. Muhammed Abdülkadir 'Attâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-'İlmiyye.
- el-Mansûrî, Baybars, 1993. *Muḥtârü'l-Aḥbâr*. thk. 'Abdü'l-Ḥamîd Şâlih Ḥamdân. Kahire: ed-Dârü'l-Mısıriyye el-Lübânîyye.
- el-Mekdesî, el-Muṭahhar b. Tâhir. *el-Bed'ü ve't-Târîh*. Bursâ: Mektabetü'l-'Tefkih et-Dîniyye, t.y.
- el-Muhibbî, Muhammed Emîn b. Fazlullah b. Muhibiddîn b. Muhammmthk, 1284/1867. *Hulâsatü'l-eser fî a'yânî'l-karnî'l-ḥâdî 'aşer*. Kahire: el-Matba'atü'l-Vehîbiyye.
- el-Ömerî, Şihâbüddîn Ahmed b. Fazlullah, 2010. *Mesâlikü'l-ebşâr fî memâlikî'l-emsâr*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-'İlmiyye.
- el-Verdî, Sirâcü'd-Dîn Ebû Ḥafş 'Umar b. el-Muzaffar, 2008. *Ḥarîdetü'l-'Acâ'ib ve Ferîdetü'l-Garâ'ib*. thk. Envâr Maḥmûd Zenâtî. Kahire: Mektebetü's-Sekâfe el-İslâmîyye.
- el-Verdî, Zeynüddîn Ömer bin Mezfer İbn, 1996. *Tarîh İbn el-Verdî*. Beyrut: Darü'l-Kütüb el-İlmiyye.
- el-Yûnînî, Kutbüddîn Mûsâ b. Muhammmthk, 1992. *Zeylû Mir'atü'z-ḡamân*. thk. Vizâratü't-Taḥkîkâtü'l-Hukmiyye ve'l-Umûri's-Sekâfiyye li'l-Hukûmeti'l-Hindiyye. Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî.
- en-Nâsırî, Ahmed bin Hâlid, 1955 *el-İsteksâ li-Abbâr Dâl el-Mağrib el-Akşâ*. thk. Câfer en-Nâsırî – Muhammed en-Nâsırî. El-Dâr el-Beyḏâ: Dar el-Kitâb.
- en-Nuvayrî, Ahmed b. Abdü'l-Vahhâb, 2004. *Nihâyetü'l-Arb fî Funûmi'l-Edab*. thk. Mufîd Kâmiha vd. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-'İlmiyye.
- es-Safedî, Halîl b. Aybek, 1998. *A'yânü'l-'asr ve a'vânü'n-nasr*. thk. Ali Ebû Zeyd ve âhâr. Dimaşk: Dârü'l-Fikr.
- es-Sahhâvî, Muḥammed b. 'Abdü'r-Raḥmân, 1992. *ed-Ḍav'ü'l-Lâmi' li Eblis-Sekkineti's-Sâbi'e*. Beyrut: Dârü'l-Cil.
- es-Sallâbî, Ali Muhammed Muhammmthk, 2001. *ed-Davle'tü'l-'Osmâniyye – Avâmilü'n-Nuhûd ve Esbâbu's-Sukût*. Mısır: Dârü't-Tavzî' ve'n-Nashr el-İslâmîyye.
- es-Selâmî, Tekiddîn Muhammed b. Hicres b. Râfi', 1982. *el-Vefyât*. thk. Sâlih Mehdi Abbâs ve Beşar 'Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- es-Sem'ânî, 'Abdul-Kerîm b. Muḥammed b. Manşûr et-Temîmî, 1996. *el-Müntebab min Mu'cem Şuyûḥ es-Sem'ânî*. thk. Muvaffak b. 'Abd Allâh b. 'Abd al-Kâdir. Riyad: Dâr 'Âlemü'l-Kütüb.
- es-Senûsî, Muḥammed b. 'Osmân, 1994. *Mesâmirâtü'z-Zarîf bi-Ḥusni't-Ta'rif*. thk. Muḥammed eş-Şâzlı en-Nîfer. Beyrut: Dârü'l-Gharb el-İslâmî.
- eş-Şehâbî, Kuteybe, 1999. *Mu'cem Dimaşk et-Târîḥî*. Dimaşk: Vezâretü's-Sekâfe.
- eş-Şitîvî, Muḥammthk, 1999. *Melâmiḥu'l-Kâhire fî'l-'Aşri'l-Memlûkê*. Kahire: Dârü'l-Âfâki'l-'Arabiyye.
- ez-Zehbî, 2003. *Târîbu'l-İslâm ve Vefyâtü'l-Mesbâbir ve'l-Elâm*. thk. Beşar 'Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dârü'l-Gharb el-İslâmî.
- Gülensoy- Küçüker, Tuncer –Paki, 2015. *Eski Türk-Moğol Kızı Adları Sözlüğü*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

- Hâcî Hâlıfe, Muştafâ b. ‘Abd Allâh, 2010. *Sülliümü'l-Vuşûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl*. thk. Maħmûd ‘Abdü'l-Ķâdir el-Arna’ût. İstanbul: Mektebet İRCİCA.
- Hallak – Sabbâğ, Hasan – Abbas, 1999. *El-Mu‘cem el-Câmi’*. Beyrut: Darü'l-İlm li'l-Milyon.
- Hasanîn, Abü'l-Naim Muhammmthk, 1982. *Kâmûsu'l-Fârisiyye*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Lübnânî.
- İbn Arabşâh, Ahmed b. Muhammed, 1819. *Acâ'ib el-Mekdûr fî Abbâr Teymûr*, Hindistan: Kalküta.
- İbn Asâker, 1995. *Tarih Dimşek*, thk. Muhibüddîn Ömer bin Gerâme el-‘Amrûrî. Beyrut: Darü'l-Fikr.
- İbn Asâker, 1995. *Târîh Şâm*, thk. Muhibeddîn Ömer b. Girâme el-‘Amrûy, Beyrut: Dar el-Fikr.
- İbn el-‘Adîm, ‘Umar b. Ahmed Kemâleddîn, *Buğbiyetu't-Talab fî Târîhi Haleb*, thk. Suhayl Zekkâr. Beyrut: Dârü'l-Fikr, t.y.
- İbn el-Fakîh, Ahmed b. Muhammed b. İshâk, 1996. *el-Büldân*, thk. Yusuf el-Hâdî, Beyrut: Âlem el-Kütüb.
- İbn el-Fûtî, Abd er-Razzâk b. Ahmed eş-Şeybânî, 1416h. *Mecma' el-Âdâb fî Mu'cem el-Elkâb*. thk. Muhammed el-Kâzım. Tahran: Kültür ve İrşâd Bakanlığı.
- İbn el-Kalânsî, Hamza b. Asad b. Ali b. Muhammed, 1983. *Târîh Dimşek*. thk. Suhayl Zekkâr, Şam: Dar Hassan.
- İbn el-Verdî, Ömer b. el-Muzaffer, 2008. *Hurîdetü'l-‘Acâ'ib ve Ferîdetü'l-Garâ'ib*, thk. Enver Mahmûd Zenâtî, Kahire: Mektebet el-Tevkulturel İslâmiyye.
- İbn el-Verdî, Ömer b. Muzaffer, *Târîh İbn el-Verdî*, 2 cilt, Beyrut: Dar el-Kitâb el-İlmiyye, 1996.
- İbn Ethmân, Muvaffakeddîn, 1415h. *Mürşid eş-Zuvâr ilâ Kubûr el-Ebrâr*, thk. Muhammed Fethî Ebû Bekr, Kahire: Dar el-Misriyye el-Lübnâniyye.
- İbn Haccî, Ahmed b. Haccî es-Sa'dî el-Hasbânî ed-Dimeşki, 2003. *Târîh İbn Haccî*, thk. Abdullah el-Kindarî Ebû Yahyâ, 2 cilt, Beyrut: Dar İbn Hazm.
- İbn Haldûn, Abdurrahman, 2000. *Târîh İbn Haldûn*, thk. Halîl Şehâde, 8 cilt, Beyrut: Dar el-Fikr.
- İbn Hallikân, Şemsü'd-Dîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr el-Bermekî el-Erbelî, 1900. *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'ü Ebnâ'î'z-Zamân*, thk. İhsân ‘Abbâs. Beyrut: Dâr Şâdir.
- İbn Himârûye, Muhammed b. b. Tûlûn, 1998. *Mufâkabât el-Hulân fî Havâdis eş-Zamân*, thk. Halîl Mensûr, Beyrut: Dar el-Kitâb el-İlmiyye.
- İbn Kesîr, İsmâil b. Ömer, 2003. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Mısır: Dar Hacer.
- İbn Memâtî, *el-Fâşûş fî Hükmî Karakûş*. thk. ‘Abdü'l-Laţîf Hâzme (y.y.: y.y., t.y.
- İbn Muflih, Burhânü'd-Dîn, 1990. *el-Makşûdü'l-Erşed fî Zikri Eşhâbi'l-İmâm Ahmed*. thk. ‘Abdü'r-Raħmân el-‘Utmeyn. Riyâd: Mektebetü'r-Raşîd.
- İbn Nukta, Muhammed b. Abdülğânî el-Bağdâdî, 1989. *Tekmiletü'l-ikmâl*. thk. Abdülkayyûm Abdürrabbü'n-Nebî. Mekke: Câmî'atü Ümmi'l-Kurâ.
- İbn Râfî‘, Tekîddîn Muhammed b. Hacres es-Selâmî, 1982. *el-Vefâyât*, thk. Sâlih Mehdi Abbas ve Beşâr Avvâd Ma'rûf, 2 cilt, Beyrut: Müessese er-Risâle.
- İbn Şeddâd, Yusuf b. Râfî‘ b. Temîm b. Utbe el-Esedî el-Mosulî, 1994. *en-Navâdir es-Sultâniyye ve'l-Mehâsen el-Yûsufiyye*, thk. Cemâleddin eş-Şiyâl, Kahire: Mektebet el-Hâncî.
- İbn Şeddâd, Yusuf b. Râfî‘ b. Temîm b. Utbe el-Esedî el-Mosulî, 1994. *en-Navâdir es-Sultâniyye ve'l-Mehâsen el-Yûsufiyye*. thk. Cemâlû'd-Dîn eş-Şeyyâl. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî.
- İbn Tûlûn, Muhammed bin Himârûve, 1998. *Mufâkebet el-Hulân fî Havâdis eş-Zemân*. thk.

Araştırma makalesi

- Halil Mensûr. Beyrut: Darü'l-Kütüb el-İlmiyye.
- İbn 'Uthmân, Muvaffaked-Dîn, 1415/1994. *Murşidu'z-Züvvâr ilâ Kubûri'l-Ebrâr*. Kahire: ed-Dâru'l-Mısıriyye el-Lübnâniyye.
- İbnü'l-'Acemî, Aḥmed b. İbrâhîm b. Muḥammed b. Ḥalîl Sebṭ., 1996. *Künûzü'z-Zeheb fî Târîh Haleb*. thk. Şevkî Şa't – Fâlih el-Bekûr. Ḥaleb: Dâru'l-Ḳalem.
- İbnü'l-Âṭîr, Ali b. Muhammed b. Muhammed, 2012. *el-Kâmil fî't-Târîh*, thk. Abdüs-Selâm Tedmârî, Beyrut: Dar el-Kitâb el-Arabî.
- İbnü'l-Cevzî, Şemsü'd-Dîn Ebü'l-Muzaḫḫar Yûsuf b. Kız'oglı b. 'Abd Allâh Sebṭ, 2013. *Mir'âtü'z-Zamân fî Tevârîhi'l-A'yân*. thk. Muḥammed Berakât ve diğeri. Dımaşk: Dâru'r-Risâle.
- İbnü'l-İbrî, el-Eb Grigoryûs Ebü'l-Ferec b. Hârûn el-Maltî, 1992. *Târîhu Muḫtaşari'd-Düvel*. thk. Antûn Şâleḫânî el-Yesû'î. Beyrut: Dâru'r-Râ'id.
- İbnü'l-Müstaufî Şerefuddîn el-Erbilî el-Arbilî, 1980. *Târîh Erbil*, thk. Sâmî b. Seyyid Hımâs es-Sakkâr, 2 cilt, Irak: Kültür ve Enformasyon Bakanlığı.
- İşler- Özay, Emrullah-İbrahim, 2015. *Türkeçe Araçça Kapsamlı Sözlük*. 5. Baskı. Ankara: Fecr.
- Kâsim, Kâsim 'Abduh, 1994.. *'Aşr Salâtin al-Mamâlik*. al-Kâhirah: Dâr al-Şurûk.
- Kesrâî, Şâkir, 2014. *Kâmûs Fârisî-'Arabî*. Beyrut: ed-Dâru'l-'Arabiyye li'l-Mavsû'ât.
- Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemi ve Muğalî*, 2000, haz. Recep Toparlı v.dğr. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kucur, Sadi S., 1993. "Çomakdar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları.
- Miskavayh, Aḥmad b. Muḥammad b. Ya'kûb, 2003. *Tacârib al-Umam va-Ta'akub al-Himam*. thk. Sayyid Kasravî Ḥasani Beirut: Dâr al-Kutub al-İlmiyya.
- Muḫtâr, Ahmed 'Umar, 2008. *Mu'cemü'l-luğati'l-'arabiyyeti'l-mu'aşıra*. Kahire: 'Âlemü'l-Kütüb.
- Nuvar, Salahed-Din Muhammad. *Tavâif al-Muğulîyya fî Mısr*. İskenderiye: Menşeatü'l-Maarif, t.y.
- Özcan, Nuri, 2003. "Mehter", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları.
- Tağrıberdî, Cemâlüddîn Yusuf el-Atabekî, 1984. *el-Menhâl es-Sâfi ve'l-Mustenfâ ba'de'l-Vâfi*. thk. Muhammed Muhammed Amîn. Mısır: el-Hey'etu'l-Mişriyye'l-'Âmme li'l-Kitâb.
- Tağrıberdî, Cemâlüddîn Yusuf el-Atabekî, 1963. *en-Nücümü'z-Zâhire fî Mülûki Mısr ve'l-Kâhire*. Mısır: Vezâretü'l-Thakâfe.
- Ṭakkûsh, Muḥammad Suhayl, 1997. *Târîkh al-Mamâlik fî Mişr wa'sb-Shâm*. al-Kâhirah: Dâr al-Nafâ'is.
- Yitik, Ali İhsan, 2007. "Oruç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları.